

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Шосткинський інститут Сумського державного університету
Управління освіти Шосткинської міської ради
Виконавчий комітет Шосткинської міської ради

ОСВІТА, НАУКА ТА ВИРОБНИЦТВО: РОЗВИТОК І ПЕРСПЕКТИВИ

МАТЕРІАЛИ

І Всеукраїнської науково-методичної конференції,

присвяченої

*15-й річниці заснування Шосткинського інституту
Сумського державного університету*

(Шостка, 21 квітня 2016 року)

**Суми
Сумський державний університет**

УДК 93/94

**УКЛАДАННЯ
АНТИМОСКОВСЬКОЇ УГОДИ МІЖ ГЕТЬМАНОМ УКРАЇНИ І.
МАЗЕПОЮ ТА ШВЕДСЬКИМ КОРОЛЕМ КАРЛОМ XII (1706-1708)**

Д. Д. Невесела

Комунальна організація (установа, заклад)
«Шосткинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №4
Шосткинської міської ради Сумської області»
вул. Куйбишева, 30, м. Шостка, 41110
schoo4@ukr.net

Бурхливі соціально-економічні й політичні процеси, культурно-національне відродження України у XVI-XVII ст. висунули проблему національної державності. Ця творчо-будівнича ідея охопила всі сфери життя української нації. Слова Пилипа Орлика про те, що українська держава має право на незалежне існування й «вона є вільним князівством», що «козацька нація й Україна були вільними», стали стрижнем глибинних суспільно-політичних процесів, боротьбою між різними політичними силами.

В історії України особливе місце належить гетьману Іванові Мазепі (1687– 1709 рр.). Державний діяч і політик найвищого гатунку, найвправніший дипломат тодішньої Європи, полководець і водночас поет, у поезії якого найсильнішими були патріотичні мотиви, уболівання за долю України. Різноманітна природна обдарованість поєднувалася в ньому з високою освіченістю. Суперечливій постаті Івана Мазепи, його політичній діяльності та трагічним подіям часів Північної війни на території України присвячено наукові дослідження, монографії, статті відомих сучасних та видатних історіографів минулого. До цієї теми зверталися вітчизняні та зарубіжні дослідники, серед яких Д.Бантиш – Каменський, М.Костомаров, Б.Крупницький, Т.Мацьків, О.Оглоблин, О.Субтельний, І.Борщак, В.Станіславський, С.Павленко багато інших.

Гетьман Іван Мазепа належить до тих постатей в українській історії, котрі своєю діяльністю і вчинками найвиразніше виявляли найвищу мету українського народу – прагнення до волі й державності. Ще за життя він викликав підвищену увагу до себе з боку політиків, митців, увагу, що не зникла й по його смерті.

З самого початку свого гетьманування Іван Мазепа виявив себе як великий покровитель і меценат національної культури, мистецтва, науки, православної церкви. Певною мірою він продовжував традицію, закладену в першій чверті XVII ст. козацьким гетьманом Петром Конашевичем Сагайдачним, який свою полководницьку та державну діяльність поєднував з активною підтримкою розвитку освіти й науки. Різними способами Мазепа допомагав, сприяв розвитку освіти в Україні. У Києві, Чернігові, Переяславі та інших містах і навіть селах фундував школи, бурси й шпиталі, наділяв маєтностями українські монастирі, котрі на той час були вогнищами просвіти завдяки власним школам і друкарням. Мазепа взяв під свою опіку Києво-Могилянську академію, дбав про її розвиток. Ревний покровитель православ'я, він будує по всій Гетьманщині цілу низку церков. Гетьман щедро фінансував розвиток мистецтва, зокрема архітектури й малярства, розбудував в Україні на свій кошт, а також використовуючи військовий скарб, близько 20 церков.

Отже, основні цілі політики Мазепи як гетьмана України були:

- об'єднання українських земель - Гетьманщини, Правобережжя, Запоріжжя і, якщо можливо, Слобожанщини і Ханської України в складі єдиної Української держави під гетьманським управлінням;
- встановлення міцної гетьманської влади зі збереженням традиційної системи козацького устрою.

Мазепа не був ні москвофілом, ні ворогом Москви, хоч добре знав трагічну історію українсько-московських взаємин. Він провадив щодо Москви двоторову політику, коли це було потрібне для здійснення його головних політичних цілей і, звичайно, доки це було можливим. Стосунки між І. Мазепою і Петром I, а потім між гетьманом і Карлом XII, базувалися на договірному принципі, який був тогочасним регулятором політичних стосунків між місцевими елітами та їх сюзеренами. Договір був двостороннім актом.

Таким чином, І. Мазепа не був зрадником ні свого народу, ні своєї держави, ні Петра I, ні тим більше російського народу. Однак саме за це прагнення гетьман І. Мазепа був не лише визнаний царським режимом політичним злочинцем, а й проклятий церквою. Саме після того, як стала відомою позиція Петра I, Мазепа активізував свої контакти з С. Лещинським та Карлом XII. Водночас він намагався переконати С. Лещинського та Карла, що співчуває їхній справі. Своїми вираженими діями гетьман хотів запобігти спустошенню України, зберігав вірність цареві, намагаючись з'ясувати, «з якою потенцією Станіслав до кордонів України прийде і яке буде війська шведського в державі московській просування».

Восени 1708 року шведська армія на чолі з Карлом XII увійшла на територію України. Становище І. Мазепи стало критичним: треба було негайно визначитися, на чиєму боці продовжувати далі діяти. Петро I вимагав від І. Мазепи переходу на правий берег Десни та активних дій щодо затримки шведського війська. Водночас Карл XII очікував від гетьмана підтвердження його намірів щодо спільних дій проти Московщини.

Перед тим як здійснити останній рішучий крок у бік шведського табору, І. Мазепа звернувся з промовою до свого війська: «Ми стоїмо тепер, братіє, між двома проваллями, готовими нас пожерти, коли не виберемо шляху для себе надійного, щоб їх обминути. Отже, застається нам, братіє, з видимих зол, які ... вибрати менше, щоб нащадки наші, кинуті в рабство нашою неключимістю, наріканнями своїми та прокляттями, нас не обтяжили».

Встановлено, що роль Мазепи у боротьбі за незалежність України настільки визначальна, що лишається тільки дивуватися тому потужному потенціалу, вкладеному часом, історією у цю особистість.

Результати дослідження дають право стверджувати, що І. Мазепа, здійснюючи свій потаємний намір зробити Україну вільною, незалежною країною, великі зусилля спрямовував насамперед на будівництво її фундаменту, на основі якого можна було б вибудувати суверенну державу.

Гетьманування Івана Мазепи - героїчна сторінка самовідданої боротьби українського народу за незалежність.

Література

1. Андросюк М. Гетьман Іван Мазепа як культурний діяч. – К.: АТ Обереги, 1991.
2. Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський. Історичні есе. – Львів: "Червона калина", 1991. – 255 с.
3. Крупницький Б. Гетьман Мазепа та його доба. - К.: Видавництво "Україна", 2003. – 240 с.: іл.
4. Листи Івана Мазепи. 1687-1691. / Упорядник та автор передмови В.Станіславський. – К.: Інститут історії України НАНУ. – Т.1. – 2002. – 480 с.